

UN COL·LOQUI HUMORÍSTIC DEL SÈGLE XVIII

MARIA ROSA SERRA MILÀ

Resum

Un breu diàleg entre dos personatges relata una divertida confusió esdevinguda en un veïnat rural, quan un boc va entrar a l'església.

Abstract

A brief dialogue between two characters describes a funny misunderstanding in a rural environment, when a billy goat came into a church.

Paraules clau

Col·loqui, diàleg humorístic, poesia humorística, literatura popular, segle XVIII.

Key words

Dialogue, humorous dialogue, humorous poetry, popular literature, 18th century.

Com és ben sabut, el col·loqui humorístic és una forma literària popular molt abundant en els segles XVII, XVIII i XIX al País Valencià. Molt sovint aquests diàlegs (o monòlegs) dramatitzats es feien ressò de celebracions públiques o de notícies d'actualitat amb un to satíric i jocós. Es llegien o es recitaven en veu alta en places, porxades o balcons durant les festes, en fondes o magatzems, o també senzillament a la vora del foc, en família, amb la pretensió d'informar, entretenir o fer riure l'auditori. Al País Valencià, els col·loquis, també anomenats *raonaments* o *relacions*, gaudien de tant èxit que fins els escriptors cultes en componien: Carles Ros, Josep Vicent Ortí, Joan Baptista Escorihuela, Carles León, etc. Se'n van editar moltíssims en plec solts, però també desenes o potser centenars d'altres van quedar manuscrits.

A Catalunya també trobem algunes peces amb aquest nom, com el *Col·loqui de quatre aprenents: un teixidor, un forner, un sastre, y un sabater*, o el *Gustós col·loqui entre un enamorat lacayo y una hermosa cuynera, en què, después de alguns requiebros, refereix ella sos treballs y las raras de una mestressa*, obretes aquestes que van tenir diverses edicions a Barcelona cap a finals del XVIII.

El *Col·loqui que tinguen lo Berenguera, pobre, y en Pere* és una obreta anònima, manuscrita en un full plegat en dos de dalt a baix, de manera que es formen quatre pàgines de 10,5 x 30 cm. Escrit amb tinta i amb lletra entenedora, tant el paper com la lletra són del segle XVIII. L'exemplar procedeix d'un col·leccionista d'Anglès i és propietat de Pep Vila.

L'argument de la peça és molt simple. Un personatge (en Pere) explica a un conegut (en Berenguera) una anècdota graciosa que ha ocorregut recentment a la comarca: Un boc, espantat per l'atac d'un llop al seu ramat, es va refugiar en una església. L'escolà i dos rectors, pensant que es tractava de Llucifer, van fer uns conjurs per expulsar-lo del temple però, quan l'animal va sortir i es posà a pasturar tranquil·lament, es van adonar que només es tractava del boc d'un veí de la contrada.

El títol ens informa que els dos personatges que mantenen el diàleg s'han trobat al mercat de Vic: En Pere és el coneixedor de l'anècdota i el personatge que pronuncia els parlaments més llargs, i en Berenguera ja en el títol se'ns diu que és pobre. En els versos 15-20, en Berenguera afirma que li interessa molt el detall de la història, perquè quan plou la gent convida els pobres a escalfar-se vora la llar, i aleshores ell explica rondalles i esdeveniments a canvi d'una moneda. El nom d'aquests dos personatges probablement té alguna relació amb l'expressió "en Pau, en Pere i en Berenguera", amb el sentit que es tracta de dues persones qualssevol.

Els personatges de l'anècdota contada són l'escolà –que és qui descobreix el boc–, el rector de la Castanya –és a dir, de l'església on el boc es va refugiar–, i el rector de la Móra, que és cridat per tal de fer els conjurs al suposat diable. El boc també és un personatge important, amb pensaments i paraules pròpies (versos 30-34 i 118-120). El seu amo apareix només en les tres quartetes finals.

Dins del relat, l'escolà és el personatge graciós, que manifesta la seva por amb unes expressions molt vives. També el boc, perplex per la solemnitat amb què se'l foragita del temple. El rector de la Castanya cedeix la iniciativa cerimonial al de la Móra, el qual es mostra entusiasmat, pensant en el prestigi que suposaria expulsar amb exorcismes el Maligne de l'església. Tots dos rectors se senten decebuts en descobrir que l'intrús és només un animal del veïnat. La irònica conclusió de la història, en les tres estrofes finals, presenta el personatge una mica enze d'en Boscàs, l'amo del boc, que manifesta admiració i respecte per la bèstia, a causa de les seves incursions eclesiàstiques. En les actituds i les intencions dels dos religiosos, així com en la ingenuïtat supersticiosa de l'escolà i d'en Boscàs, podem descobrir una lleu burla anticlerical.

El lloc on passa l'acció objecte del col·loqui, és a dir, l'església on es refugia el boc, és Sant Cristòfol de la Castanya, prop del Brull (Osona), i la parròquia del capellà convidat a fer els exorcismes és Sant Cebrià de la Móra, actualment pertanyent al municipi de Tagamanent. La distància entre ambdues esglésies és d'uns pocs quilòmetres.

Com és habitual en els diàlegs humorístics, el llenguatge d'aquesta obreta és col·loquial i entenedor i, en aquest cas, propi del dialecte oriental. La grafia és molt irregular i força propera a la llengua parlada. Per exemple, no es representen gairebé mai les consonants finals mudes en la parla oriental, com els infinitius, els gerundis i altres mots: *Llucifè, rectó, po...* Un mateix so i fins i tot una mateixa paraula es representa de manera diversa: *Verenguera/Verangera; exí/ així...* Pràcticament no hi ha accents i poquíssims signes de puntuació. L'article masculí fluctua entre *el* i *lo* –de vegades escrit *lu-*, amb predomini del segon. Trobem alguns castellanismes, com *baya, amigo, bamos*. Hi ha algunes abreviatures, que hem desfet en la transcripció, com *Sor.* per *senyor*, o *St.* per *sant*.

L'estrofa en què està escrita aquesta peça no és l'habitual dels col·loquis, que majoritàriament empen el romanç. El *Col·loqui que tinguen lo Berenguera, pobre, y en Pere* consta de 14 dècimes –una d'elles incompleta– (7a7b7b7a7a7c7c7d7d7c), i 4 quartetes finals que serveixen de conclusió (7a7b7b7a). Les rimes són majoritàriament masculines i consonants. Si bé hi ha alguns versos hipermètrics i una rima falsa (vers 30), l'habilitat versificadora i literària de l'autor és notable, dintre de la modèstia de l'obreta, i contrasta amb la rudesia de les grafies. Això, juntament amb el fet que hi ha una estrofa incompleta, ens porta a creure que el full que transcrivim és una còpia (potser transmesa oralment) i que el copista no és l'autor.

COL·LOQUI QUE TINGUEN LO VERENGUERA, POBRE, Y EN PERE SOBRE LO HAVER ENTRAT EN LA IGLÉSIA DE LA CASTAÑA LO BOCH DE BOSÇÀS. S'O CONTÀRAN AL MERCAT DE VICH, TENIN-SE PER LAS MANS

Dècimas

Verangera: Adiós, Pera, com va?
 Baya, t'a passat l'aspan?¹
 Que diu que us sustàreu tan
 que us aguéreu de sangrà?²

¹ *aspan*: entenem «espant».

² *sangrà*: «sagnar», 'treure sang amb intenció curativa'.

- Pera:* Lo pobre de l'escolà, 5
 ell ab sas ydeas falsas,
 corria tan ab sas alssas³
 cridan lo senyor Rector
 y ja casi mort de por
 que d'allò n'unplí las calças. 10
- Veranguera:* Home, centem-nos⁴ aquí,
 ara qu'estem de plaisança
 y conta'm aqueixa dança,
 del modo que succeí.
 Y cregas que per a mi 15
 de diners me'n valdrà prou:
 Nosaltres, pobres, quan plou
 nos co[n]vídán d'escalfà;
 un los ne té de contà,
 si convé, cent per un sou. 20
- Pere:* Amigo, lo cas ha·stat
 que a las cabras de Buscàs
 los així⁵ lo llop tan ras
 y los així tan suptat
 que desbaratà al remat 25
 de modo y de manera
 qu'el pastó com si no y era.
 Lo pobre boch, aturdit,
 s'a l'iglésia recullit,
 no sabent de quin rey s'era.⁶ 30
- No pensant ell fer cap mal
 de aver-se ficat allí,
 pensant que podria surtí,
 acabat lo temporal.

³ *alssas*: «alces», 'peces que es posen a les sabates per guanyar alçària'.

⁴ *centem-nos*: entenem *sentem-nos*, «asseiem-nos».

⁵ *així*: entenem «eixí».

⁶ entenem 'no sabent a qui pertenyia'.

Mes ay! Lo pobre animal ja s'a ficat en bon niu; lo escolà tot cridan diu, [p. 2] després de sentir-lo bé: «Señor Rector, per ma fe, a la iglésia ayà ⁷ un mort viu!»	35 40
«Doncas què i navas a fe?» «Señor, anava adobà-l llum, mes m'an fet un tal perfum quan jo cento aquell gran be. Allò era corra de ple; jo pensava: j·ets fadrí, perquè si-t poden cullí qui sab què serà de tu, se t'empòrtan tot nu y cru, oy, Jesús, pobre de mi!»	45 50
«Tu devias sumià quan sentires aquell bee. Sabs lo que devia se? Que la po·t devia calà. Oy que també y vull anà».	55
Mes a l'arribà al portal ja-t cent ⁸ aquell chrit mortal. «Jesús, quina funció!» Crida lo señor Rectó: «Això és pretexnatural». ⁹	60

Veranguera: Això del Rectó no u crech
que sia tan pelanaps,
a més de que tu ja saps

⁷ *ayà*: entenem «hi ha». No hem pogut documentar *mort viu*, però pel context s'entén que significa 'esperit, fantasma'.

⁸ *cent*: entenem «sent».

⁹ *pretexnatural*: deformació de «preternatural», 'que està fora de l'ordre natural'.

- que de lletres té un gros plech
y no és ximple, que·l conech, 65
per chrèurer ab visions.
- Pere:* Calla·t dich, Verangarons,
que ab veu de cantimplora¹⁰
se féu vení·l de la Móra
per fer las adjuracions.¹¹ 70
- Lo de la Móra arribà
tot cansat de aquell camí.
«Bamos, no·stigem aquí,
cuita, cuita, lu escolà,
que l'avem de conjurà 75
en que sia Lluçifé.
Señor Rector, per ma fe,
qui ni·n tota la España,
com aquest de la Castaña
un fet nos durà més bé. [p. 3] 80
- »A mi deu·ma aquexa estola
y vostè ab lo salpassé,¹²
y tu, noy, sabs c'as de fe?
Agafat ab la cassola
com aquell que fa tavola, 85
nos anirem acostan,
y tu, noy, tot de devan,
qu·és cert que li faràs po
ab goits de saludadó,¹³
ell s'anirà retiran». 90

¹⁰ *veu de cantimplora*: l'expressió «fer la cantimplora» significa 'ploriquejar', segurament pel final en *plora*.

¹¹ *adjuracions*: 'cerimònies per conjurar o fer allunyar el diable o un esperit'.

¹² *salpassé*: «salpasser», 'objecte que serveix per fer aspersions d'aigua beneïta'.

¹³ *goits de saludadó*: el saludador és una persona a qui s'atribueix un do màgic per guarir mals amb la seva saliva, amb contactes o amb paraules especials. Els goigs podrien ser aquestes paraules especials.

Allí prop de Sant Ilari un pobre boch aturdit així se vegé investit de la gent del santuari.	
Pobre bèstia, quin rosari li donaren tan pesat, sense fer altra maldat, sinó per salvar la vida, de aver anat tot desseguida a pèndrer aquell lloch sagrat!	95 100
«Baya, estan tots dos a punt» digué·l rector de la Móra «per marxar, que ja és ora de confondra aquell difunt».	
Ab son instrumen cada un, estola y caldarons, ¹⁴ que per semblar professons contava un, com qui no gosa, no faltava altre cosa que gent, creu y ganfarons. ¹⁵	105 110
Ab esta formalitat, dos rectors y un vaillet marxaren de dret a dret a traure·l boch de sagrat. Mes com se avia retirat allà sens cap devoció, quant vegé la professó ell pensava: «o, pudé sí que batejat n'auràs d'exí per antojo de un rector!» [p. 4]	115 120

¹⁴ *caldarons*: «calderons», 'recipients de metall per tenir l'aigua beneita'.

¹⁵ *ganfarons*: 'estendards usats com a insígnia d'una confraria'.

Aixís com la pluja del maitg
 aquell bo d'escolanet
 tiran-li lo parolet¹⁶
 lo deixà moll com un gaix,¹⁷
 mes la bèstia sens enpaix¹⁸ 125
 ni mudar de pensaments
 se n'anà esmolà las dents
 tot seguit en lo fússà.¹⁹

Pasturant allà ben ras,
 alesoras conegeren 130
 que·l desfissi que tingeren
 era pel boc de Buscàs.
 «Quina desditxa de cas!»
 Dèian cens dar un pas andevan.²⁰
 Qui sap la gen què diran 135
 que aquell burdell de crestat²¹
 aixís agi trestornat
 a dos rectors del llevan.

An Buscàs, qu·és tan tabal,²²
 està del boch molt agrait, 140
 que·l fa pujà a dormí dal
 perquè s'a tan ben aixit.

Ara·l pastó, aquell siboch,²³
 ja no li gosa pagà,²⁴

¹⁶ *parolet*: entenem «perolet».

¹⁷ *gaix*: «gaig», 'ocell de la família dels còrvids. Aquí l'autor probablement fa un joc de paraules amb la comparació «estar sec com un gaig», que significa 'estar molt prim' i utilitza *moll*, el contrari de *sec*, però amb un sentit diferent del de l'expressió.

¹⁸ *enpaix*: entenem «empatx», 'obstacle'.

¹⁹ Aquesta estrofa només té vuit versos. En el manuscrit, a continuació, hi ha dos versos o dos trossos de vers ratllats i intel·ligibles.

²⁰ *cens*: entenem «sens». Vers hipermètric.

²¹ *burdell*: diminutiu de «bord». - *crestat*: 'boc castrat'.

²² *tabal*: 'tabalot, persona de poc seny'.

²³ *siboch*: «siboc», 'badoc, beneïtot'.

²⁴ *pagà*: entenem «pegar».

